

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
Кафедра цивільного процесу

ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС НА ЗЛАМІ СТОЛІТЬ

Матеріали науково-практичної конференції,
присвяченої 50-річчю заснування кафедри цивільного процесу

(м. Харків, 20–21 жовтня 2016 року)

За загальною редакцією професора К. В. Гусарова

Харків
«Право»
2016

УДК 347.9
ББК 67.310я431
Ц85

Ц85 **Цивільний процес на зламі століть : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 50-річчю заснування каф. цив. процесу (м. Харків, 20–21 жовт. 2016 р.) / за заг. ред. К. В. Гусарова. – Х. : Право, 2016. – 164 с.**

ISBN 978-966-937-089-1

Тези доповідей учасників конференції присвячені 50-річчю заснування кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, яка почала функціонувати як самостійний науковий підрозділ вищого навчального закладу 1 вересня 1966 р. на виконання наказу Міністра вищої та середньої спеціальної освіти УРСР № 262 від 27 квітня 1966 р. За півстолітню діяльність науковий колектив кафедри здійснив вагомий внесок у розвиток науки цивільного процесуального права як на теренах України, так і за її межами, брав активну участь у вдосконаленні цивільного процесуального законодавства, тим самим затвердивши свій науковий та професійно-практичний авторитет як впливової процесуальної цивілістичної наукової школи.

Для науковців, викладачів, студентів юридичних ВНЗ і всіх, хто цікавиться питаннями цивільного процесу.

УДК 347.9
ББК 67.310я431

ISBN 978-966-937-089-1

© Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2016
© Оформлення. Видавництво «Право», 2016

Також потребує законодавчого закріплення питання строку розгляду судом заяви про ухвалення додаткового рішення, так як відсутність такого строку в ст. 220 ЦПК призводить до порушення як загальних засад цивільного судочинства, так і права особи на своєчасний судовий захист. Ураховуючи зазначене, вважаємо за необхідне доповнити ст. 220 ЦПК положенням такого змісту: «Суд розглядає заяву про ухвалення додаткового рішення протягом 10 днів з дня її надходження».

Література

1. Приходько И. А. Доступность правосудия в гражданском и арбитражном процессе: основные проблемы / И. А. Приходько. – СПб., 2005. – 672 с.
2. Гурвич М. А. Избранные труды / М. А. Гурвич ; МГУ им. М. В. Ломоносова, юрид. фак. ; Кубан гос. ун-т. – Краснодар : Сов. Кубань, 2006. – 544 с.
3. Зайцев И. М. Устранение судебных ошибок в гражданском процессе / И. М. Зайцев. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1985. – 136 с.

Комарова Т. В.,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ПРАКТИКА СУДУ ЄС ЩОДО СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ТА ПРАВА ЄС

У Європейському Союзі (далі – ЄС) Суду ЄС відведена фундаментальна роль щодо одноманітного застосування та тлумачення права ЄС задля розвитку європейській інтеграції та правової системи. Через те, що установчі договори детально не регламентують співвідношення європейського правопорядку із міжнародним, саме Суд ЄС вирішував цю проблему у своїй правозастосовній практиці.

Першим рішенням, яке зазначило позицію новоствореної правової системи Співтовариства, було рішення по справі *Van Gend en Loos* (1963 р.), в якому зазначалось, що Співтовариство створило новий міжнародний правопорядок, до якого держави-члени передали частину своїх суверенних права в певних сферах і суб'єктами котрого виступають не лише держави-члени, але й приватні особи [1]. Хоча Суд у цій справі і відмітив унікальність нового правопорядку, але все ж таки відніс його до міжнародного, опікуючись тим, щоб відокремити його від національних правопорядків держав-членів. У подальшому Суд почав розвивати концепцію автономії правопорядку ЄС і його відмінності від міжнародного, зазначивши це у рішенні по справі *Costa v. E. N. E. L.* [2]. З того часу прийнято вважати, що право ЄС є по суті відокремленим як від національного права, так і від міжнародного, тобто має природу *sui generis*.

Незважаючи на зазначене, питання співвідношення міжнародного права та права ЄС і досі залишаються актуальними через певну невизначеність. Так, установчі договори передбачають, що ЄС та його інститути сприяють суворому дотриманню міжнародного права, зокрема дотриманню принципів Статуту ООН (ч. 5 ст. 3, ч. 1 ст. 21 Договору про ЄС). І дійсно, на Суд ЄС покладене завдання з дотримання між-

народного права у своїй практиці та при судовому контролі за діяльністю інших інститутів ЄС. Але симптоматично, що формально жодна зі статей установчих договорів не розкриває питання про ієрархію міжнародного права та інтеграційного права.

Стосовно міжнародних угод, стороною яких є ЄС, то ч. 2 ст. 216 Договору про функціонування ЄС відносить їх до джерел права ЄС, які є обов'язковими для інститутів ЄС та держав-членів. Однак, зважаючи на процедуру надання згоди на них, вони стоять нижче, ніж установчі договори, але вище, ніж вторинне законодавство ЄС. Підтвердженням цього є те, що при укладенні міжнародної угоди може бути застосована процедура звернення до Суду ЄС для отримання висновку про те, чи є угода сумісною із установчими договорами (ч. 11 ст. 218 Договору про функціонування ЄС). Якщо висновок негативний, то угода не може набути чинності, доки до неї не буде внесено змін або не буде переглянуто установчі договори. У протилежному випадку буде вважатися, що установчі договори мають примат над міжнародними угодами, укладеними ЄС.

Цікаво зауважити, що практика застосування ч. 2 ст. 216 Договору про функціонування ЄС свідчить про те, що вкрай рідко інститути ЄС обирають варіант внесення змін до установчих договорів, а зазвичай вносять зміни до міжнародної угоди. Це теж опосередковано означає відповідну ієрархію між цими джерелами права. Тим самим, на наш погляд, підтверджується шанобливе ставлення до основ права ЄС, до так званого *acquis communautaire*. Це не можна не визнати правильним, оскільки установчі договори мають інший, більш конституційний, характер, ніж звичайні міжнародні угоди, і більшість їх норм є нормами прямого застосування, стосуються прав приватних осіб та не можуть підлягати частим змінам. Такі відмінності були підкреслені і Судом ЄС у Висновку щодо угоди між Співтовариствами та Єдиним Економічним Простором. Суд указав на те, що Угода про Єдиний Економічний Простір – це класична міжнародна угода, яка не передбачає передачі суверенних прав від держав-членів до міжурядових органів, створених на її підставі. Європейські співтовариства, навпаки, являють собою інтеграційну організацію з конституційними елементами [3].

Опосередковано примат установчих договорів над міжнародними угодами підтверджує і ст. 351 Договору про функціонування ЄС, яка встановлює, що у випадку несумісності міжнародних угод, укладених державами-членами до їх приєднання до ЄС, з установчими договорами держави-члени мають вжити належних кроків для усунення несумісностей.

Окремої уваги заслуговує питання про те, що установчі договори як акти конституційного характеру мають тлумачитися виключно Судом ЄС. Це означає, що існування інших судових механізмів відповідно до міжнародних угод, ухвалених ЄС, не може впливати та цю монополію. Більш того, ст. 344 Договору про функціонування ЄС покликана захищати таку монополію. Відповідно до цієї статті держави-члени беруть на себе зобов'язання не піддавати спори щодо тлумачення або застосування Договорів жодним іншим методам врегулювання, крім передбачених Договором. Уперше ця стаття була застосована у так званій справі MOX-plant, суть якої полягає в тому, що держави-члени не можуть звертатися до трибуналу, створеного на під-

ставі Конвенції з морського права, тому що це питання має вирішувати Суд ЄС [4]. Тобто при існуванні двох норм – міжнародної та європейської – примат був наданий праву ЄС.

Практика Суду також містить приклади, коли міжнародні угоди, що набули чинності, визнавалися нікчемними в рамках процедури, якщо держави-члени або інші інститути оскаржували акти інститутів, які надавали згоду на них. Так, рішенням по об'єднаних справах C-317/04, C-318/04 Суд ЄС анулював рішення Ради ЄС щодо укладання Угоди щодо обробки та передачі персональних даних між Співтовариством та США через те, що Співтовариства не мають компетенції у сфері, яку зачіпає Угода, тим самим вона порушує перерозподіл компетенції між Співтовариством та державами-членами, встановлений в установчих Договорах [5]. Відомою є справа (так зване *banana decision*) щодо анулювання частини результатів Уругвайського раунду [6].

Що стосується норм звичаєвого міжнародного права, які складають одну з найважливіших частин міжнародного права, то, виходячи з прецедентної практики Суду ЄС, можна зробити висновок, що у взаємовідносинах Союз – держави – члени норми міжнародного звичаєвого права витісняються нормами установчих договорів, особливо у сферах виключної компетенції ЄС, яка є досконало врегульованою на рівні Союзу.

Відносно взаємовідносин Союз – треті держави, то Суд ЄС у своїй діяльності дуже часто застосовує звичаєве міжнародне право. Так, він використовує звичаєві норми щодо тлумачення міжнародних договорів, які втілені у статтях 31–33 Віденської конвенції 1969 р. [7]. Класичним прикладом застосування звичаєвої норми міжнародного права Судом ЄС є рішення по справі *Poulsen* стосовно заборони вилову лосося у відкритому морі Північної Атлантики. Суд ЄС посилався на норми звичаю, закріплені у Женевській конвенції щодо відкритого моря 1958 р. та Конвенції ООН з морського права 1982 р. щодо національної приналежності корабля, команди, різних морських зон [8].

Принагідно слід зауважити, що у практиці Суду ЄС не можна зустріти використання норм звичаїв, які б не були кодифіковані або які б не були підтверджені рішеннями інших судів. З точки зору науковців, ЄС у даному випадку позиціонує себе як «сучасний» суб'єкт, який шукає докази існування звичаю суто у деклараціях або конвенціях, що не набули чинності, а не йде класичним шляхом пошуку міжнародної звичаєвої норми у тривалій практиці держав та підтвердження *opinio juris* [9].

Аналіз практики Суду ЄС щодо співвідношення міжнародного права та права ЄС дає підстави для висновку, що він беззаперечно слідує відданості міжнародному праву та, зокрема, його загальним принципам, але при цьому піклується про ідею європейської інтеграції та конституційний характер норм установчих договорів ЄС, які безперечно є найвищим джерелом права ЄС.

Література

1. Case 26/62, *NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v Netherlands Inland Revenue Administration* // *European Court Reports*. – 1963. – P. 1.
2. Case 6/64, *Flamino Costa v. E.N. E. L.* // *European Court Reports*. – 1964. – P. 585.
3. *Opinion 1/91, EEA Agreement I* [1991] *ECR I-6079*.

4. Case C-459/03, Commission v Ireland [2006] ECR I-4635.
5. Joined Cases C-317/04 and C-318/04 Parliament v Council and Parliament v Commission [2006] ECR I-4721.
6. Case C-122/95, Germany v Council [1998] ECR I-973.
7. Case C-386/08, Brita v Hauptzollamt Hamburg Hafen [2010] ECR I-01289, paras 40–41.
8. Case C-286/90, Anklagemyndigheden v Poulsen and Diva Navigation [1992] ECR I-6019.
9. Kuijper P. J. P. 596, 597.

*Куцик К. В.,
ад'юнкт докторантури та аспірантури
Національної академії внутрішніх справ*

УХВАЛИ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРИМУСУ ЯК РІЗНОВИД СУДОВИХ РІШЕНЬ

Нормами цивільного процесуального законодавства України передбачено, що на всіх стадіях процесу, починаючи із відкриття провадження у справі судом першої інстанції, здійснюються процесуальні дії, спрямовані на вирішення основного питання – розгляду цивільної справи по суті. Здійснюючи зазначені дії, суд зобов'язаний постановити відповідну судову ухвалу. Від того, наскільки правильно суд вирішує окремі процесуальні питання, а отже, і від того, наскільки правильними є постановлені судом ухвали, залежать законність і обґрунтованість ухваленого судом рішення [1, с. 45].

Аналізуючи норми Цивільного процесуального кодексу (далі – ЦПК) УРСР 1963 р., а також юридичну літературу, присвячену даній проблематиці, можна дійти висновку, що до прийняття ЦПК 1963 р. не було чіткого розмежування між рішеннями і ухвалами суду [2, с. 13–15; 3, с. 3–4] – за результатами розгляду цивільних справ по суті судом постановлялися рішення або ухвали. Зокрема, при вирішенні справи по суті в позовному провадженні ухвалювалися рішення, а у справах окремого провадження – ухвали. Ухвали постановлялися також з усіх поточних питань процесу.

ЦПК України 1963 р. відвів спеціальну главу, присвячену судовим ухвалам. Зокрема, вперше в цивільному процесуальному законі було прямо закріплено, що постанови суду першої інстанції, якими справа не вирішується по суті, постановляються у формі ухвал [1, с. 46].

Відповідно до ч. 1 ст. 208 ЦПК України судові рішення викладаються у таких формах: 1) ухвали; 2) рішення; 3) постанови. У ч. 2 вищезазначеної статті вказано, що шляхом постановлення ухвал суд вирішує питання, пов'язані з рухом справи в суді першої інстанції, клопотання та заяви осіб, які беруть участь у справі, питання про відкладення розгляду справи, оголошення перерви, зупинення або закриття провадження у справі, залишення заяви без розгляду, а також в інших випадках, передбачених Кодексом.

Таким чином, шляхом постановлення ухвал суд реалізує норми цивільного процесуального права, а тому вони є правозастосовними актами, у яких виражається владна воля суду як органу судової влади. Однак треба підтримати точку зору, ви-